

Razkritje homoseksualne identitete¹

POVZETEK: Avtor analizira problematiko razkritja homoseksualne identitete v družbenih kontekstih, ki so opredeljeni s heteronormativnimi pričakovanji. Pri tem se naslanja na rezultate raziskave o vsakdanjem življenju gejev in lezbijk v Sloveniji, ki kažejo, da je ožji prijateljski krog prostor, kjer se geji in lezbijke najprej razkrijejo in kjer je njihova istospolna usmerjenost praviloma pozitivno ovrednotena. Razkritje pred starši je, nasprotno, rušilno zaradi tega, ker ogrozi konvencionalna pričakovanja o življenju otrok, ki temeljijo na binarni spolni shemi. Geji in lezbijke so zato v družinskem krogu pogosto izpostavljeni čustvenemu izsiljevanju, predvsem s strani mater. Geji in lezbijke se namreč redkeje razkrijejo pred očetom. Prve reakcije s strani staršev se sčasoma transformirajo v pomiritev, vendar se v družinskem krogu o homoseksualnosti ne razpravlja. Razkriti geji in lezbijke zato ponovno pristanejo v klozetu, tokrat prozornem klozetu. Avtor zaključuje, da geji in lezbijke svoje življenje izven klozet organizirajo predvsem v ožjih socialnih miljejih, medtem ko klozet kot reakcija na homofobično družbo ohranja svojo moč predvsem na delovnem mestu in na ulici. Geji in lezbijke namreč najpogosteje doživljajo nasilje prav na javnem prostoru.

KLJUČNE BESEDE: homoseksualnost, gej, lezbijka, razkritje, klozet, prozorni klozet, heteronormativnost, nasilje, vsakdanje življenje, Slovenija.

1. Uvod

Heteroseksualnost je norma, ki je vpeta v takorekoč vse vidike sodobnega družbenega življenja. Čeprav se nam zdi, da o heteroseksualnosti lahko govorimo samo v povezavi s spolnostjo, to normativno predpostavko lahko identificiramo tudi v številnih drugih (neseksualnih) aspektih življenja. Predpostavka o heteroseksualni identiteti je nenazadnje vpeta tudi v odnose med ljudmi, pa naj gre za poslovne ali prijateljske odnose, za odnos med staršem in otrokom ali med učiteljem in učenci. Heteroseksualnost je institucionalizirana kot oblika prakse in odnosov. Kaže se kot nekaj naravnega, normalnega, fiksnega in stabilnega. Hennessy (1995:146) ugotavlja, da so s heteroseksualnostjo prežete vse samoumevne norme v družbi, ki oblikujejo tisto, kar vidimo, rečemo ali vrednotimo. Richardson (2000:20) dodaja, da je heteroseksualni par okvir, znotraj katerega družba interpretira in razume samo sebe. Znotraj tega okvira je potrebno razmišljati tudi o razkritju homoseksualne identitete.

Koncept heteronormativnosti, kot je fenomen heteroseksualnosti kot domnevno univerzalne kategorije poimenovala teorija *queer*, v dobršni meri odgovori na vprašanje o nujnosti razkritja homoseksualne identitete, ki se pogosto pojavlja v javnem popularnem diskurzu. Argumentacija je približno takšna: »Zakaj morajo homoseksualci s takim pompom razglašati svojo spolno usmerjenost, če pa heteroseksualci tega ne

počnejo? Nihče ne razkrije svoje heteroseksualne orientacije.« Gre za navidezno liberalno in strpno pozicijo: seksualnost je stvar zasebnosti in tam naj tudi ostane. Tovrstna argumentacija seveda spregleda zaslepljujočo očitnost heteroseksualnosti v družbi, zaradi česar razkritje v smislu razodetja nečesa, kar je bilo prej skrito, ni potrebno. Heteroseksualnost je jasna, ko vidimo moškega in žensko, ki se na ulici držita za roke, jasna je, ko v krogu prijateljev razpravljamo o svojih ženah ali možeh, jasna je, ko na mizo v pisarni postavimo sliko svoje družine. Heteroseksualnost je hkrati pričakovana in samoumevna, zato ostaja implicitna predpostavka tudi v drugih družbenih situacijah in kontekstih. Bolj ko je heteronormativnost samoumevna, večja je potreba po razkritju ne-heteroseksualne identitete.

Coming out ali razkritje ima več pomenov. Lahko ga razumemo v političnem smislu boja za enakopravnost in enakost. Gre za, kot piše Plummer (1996a), naracije z močnim političnim potencialom, saj so prav razkritja gejev in lezbijk, njihove osebne zgodbe, prispevale k oblikovanju identitete gejevske in lezbične politike, podobno kot so osebne zgodbe posiljenih in pretepenih žensk postavile osnovo feminističnemu gibanju. Vsaka taka naracija vzpostavlja novo obliko bivanja; prav razkritje omogoči prostor za vzpostavitev nove identitete, nove skupnosti in posledično tudi prostor za zahtevo pravic. Družbeni heteronormativni kontekst, ki, kot smo omenili, zavira in otežuje proces razkritja, so pravzaprav proti-naracije, saj ima vsaka zgodba svoje nasprotje, svojo staro, tradicionalistično zgodbo (Plummer, 1996a). Novim oblikam družine se tako zoprstavlja zgodbe o družinskih vrednotah, ob zgodbah, ki dekonstruirajo moškost in ženskost kot družbeno fikcijo, se vzpostavljajo zgodbe o naravi in biološki pogojenosti moškosti in ženskosti ter podobno.

V psihološkem smislu razkritje za posameznika pomeni konec izdatnega vlaganja energije v dvojno življenje. Markowa (1996) piše, da na intrapersonalni ravni razkritje vpliva na posameznikovo percepcijo sebe in odnosov z drugimi ljudmi, na interpersonalni ravni pa je razkritje povezano s predstavami o družbenem spolu in družbenospolnih vlogah, z odnosi neenakosti med moškimi in ženskami ter z družbeno konstruiranimi idejami o človekovi naravi in normalnosti. Tovrsten družbeni kontekst vpliva in najpogosteje zavira oziroma otežuje proces razkritja.

V sociološkem smislu ima razkritje ali izstop iz tako imenovanega *klozeta*² pomen v smislu specifičnega vzorca družbenega zatiranja določene skupine posameznikov in posameznic s specifično ne-heteroseksualno identiteto. Klozet lahko definiramo kot mesto med družbeno heteronormativnostjo in internalizirano homofobijo. Posameznik je razpet med pričakovano in ekskluzivno heteroseksualnostjo in na drugi strani homofobičnimi predstavami, ki jih na različne načine ponotranjimo v procesu socializacije. Klozet je torej, če uporabimo Goffmanovo (1968) terminologijo, oblika upravljanja s stigmatizirano identiteto.

V pričujočem besedilu bom predstavil nekaj rezultatov raziskovalnega projekta o vsakdanjem življenju gejev in lezbijk v Sloveniji. Pri tem se bom osredotočil predvsem na proces oblikovanja homoseksualne identitete in razkritje te identitete. Rezultate bom interpretiral upoštevajoč heteronormativni družbeni kontekst, znotraj katerega je homoseksualna identiteta konstituirana kot deviantna. Razkritje v tem smislu spodjeda

heteronormativna pričakovanja in predvsem kompulzivno heteroseksualnost. Ob tem bom ob stran postavil problematičnost delitve seksualne identitete na dva čista tipa: homoseksualnost in heteroseksualnost. Slednja namreč popolnoma zakrije vrsto variacij in paleto različnih seksualnih identitet, ki jih ne moremo umestiti v omenjena dva idealna tipa. Vsakdanje življenje je v tem smislu veliko bolj bogato, kot ga družbene predstave o spolu in seksualnosti prek svojih regulativnih mehanizmov normalizacije dovolijo misliti.³

2. Oblikovanje homoseksualne identitete

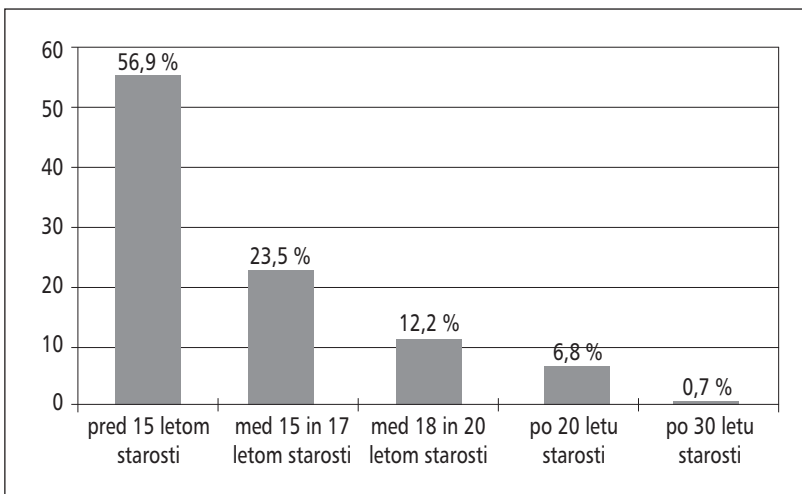
V sociologiji so znotraj simboličnega interakcionizma in teorij etiketiranja od sedemdesetih let prejšnjega stoletja naprej nastajali različni modeli oblikovanja homoseksualne identitete. Ti pojasnjujejo, kakšna je idealnotipska pot posameznika, ki je na eni strani soočen z družbenimi pričakovanji o razvoju heteroseksualne spolne identitete (kompulzivna heteroseksualnost), na drugi strani pa z lastnimi občutji, ki ne ustrezajo omenjenim pričakovanjem (Dank, 1971, Cass, 1979, Troiden, 1988, Plummer, 1996).⁴ V osnovi lahko govorimo o štirih fazah oblikovanja homoseksualne identitete (Troiden, 1988). Prva faza je stopnja senzibilizacije, ki ponavadi nastopi v času pred puberteto. Takrat so pridobljene določene družbene izkušnje, zavestni in polzavestni momenti, ki posameznika navedejo na percepcijo samega sebe kot potencialno homoseksualnega. Tovrstni momenti nastopijo v času splošnega procesa konstrukcije seksualnih pomenov. Plummer (1996) govori o socialnih, emocionalnih in genitalnih izkušnjah, ki botrujejo k razmišljanju o posameznikovi potencialni homoseksualnosti. V praksi to pomeni neskladje z binarno spolno matriko in s tem povezanimi netipičnimi družbenospolnimi interesi (socialne izkušnje), čustvena navezanost na isti spol (emocionalne izkušnje) in spolna navezanost na isti spol (genitalne izkušnje). Ob tem je potrebno posebej poudariti, da vse te izkušnje ne pomenijo odgovora na vprašanje, zakaj je nekdo homoseksualen, niti niso nujen ali zadosten pogoj za razvoj homoseksualne identitete. Gre le za naknadno interpretacijo svojih občutij, ki jih posameznik umesti v popularne predstave o tem, kaj v družbi pomeni biti moški in kaj ženska. Binarna spolna matrika kot oblika družbenih pričakovanj ali kot del heteronormativnosti namreč pomeni, da svet razumemo kot razdeljen na dva fiksna biološka spola (moški in ženska), iz tega pa potem izpeljujemo tudi družbene konsekvence. Moški razvije moškost, vedenje, ki naj bi bilo značilno za moške, iz tega pa izhaja tudi njegova seksualna identitete, saj naj bi bil kot moški seksualno zainteresiran za nasprotni spol. Odstopanje od tega vzorca je v popularnih predstavah, v medijih in vsakdanjem diskurzu v zahodni družbi razumljeno kot znak za (potencialno) homoseksualnost. To posamezniku, ki se sooča s homoseksualnimi občutji, ponavadi služi kot okvir za potrjevanje oziroma zavrnitev lastnih občutij. V tem smislu imajo tovrstne popularne stereotipne podobe o feminiziranih moških in moških ženskah realne posledice. Definicija prave moškosti je namreč negacija feminiziranega vedenja in tisti, ki tem družbenim pričakovanjem ne ustrezajo, lahko izgubijo privilegij pravega moškega in so označeni za homoseksualce. Te družbene kategorizacije torej delujejo kot resnične v smislu posledic, na njih pa ni nič objektivnega, kar bi lahko

definirali kot vzrok za razvoj določene seksualne identitete.

Plummer (1996) ugotavlja, da je tisto, kar homoseksualnost loči od običajnosti, posledica družbene reakcije na tovrstno vedenje. Homoseksualno vedenje je namreč pogosto označeno za deviantno. Značilnosti istospolnih izkušenj so torej odvisne od družbenega konteksta, v katerem se pojavljajo. »Zatorej, možno je,« piše Plummer, »da homoseksualci izkazujejo patološko vedenje, da so promiskuitetni, pretirano feminilni in tako naprej. A če je to res tako (in domnevam, da resnica običajno ni taka), potem razlage ne moremo iskati v homoseksualni izkušnji per se, pač pa v sovražnih reakcijah, ki jo obkrožajo in vodijo do, na primer, samorazvrednotenja in obupa ter ogrožajo stabilne odnose.« (Plummer, 1996:65)

3. Prva razmišljanja o homoseksualnosti

Tako kot kažejo podobne raziskave v tujini, tudi naša potrjuje, da večina gejev in lezbijk o svoji (potencialni) homoseksualnosti začne razmišljati pred 15. letom starosti, najverjetneje na osnovi omenjenih treh tipov socialnih, emocionalnih in genitalnih izkušenj.

Slika 1: Kdaj ste prvič začeli razmišljati o svoji (potencialni) homoseksualnosti?

Podatki kažejo, da moški prej začno razmišljati o svoji potencialni homoseksualnosti kot ženske, kar je lahko posledica družbenega pritiska k razumevanju moških kot prvenstveno seksualnih, žensk pa kot emocionalnih bitij. Moški so, ob dejstvu družbene nevidnosti lezbništva, hitreje opremljeni z besednjakom, ki omogoča samoidentifikacijo s homoseksualno identiteto, medtem ko so lezbična občutja lahko dolgo časa razumljena in reducirana zgolj na emocionalne prijateljske odnose. Spolna usmerjenost je namreč praviloma razumljena v seksualnih kategorijah. Kljub statistični značilnosti razlik med spoloma pri prvih razmišljanjih o potencialni homoseksualnosti pa je vseeno potrebno poudariti, da je več kot polovica moških in nekaj manj kot polovica žensk iz našega

vzorca o svoji potencialni homoseksualnosti začela razmišljati pred 15. letom starosti. Hkrati lahko ugotovimo, da je za mlajšo generacijo značilno, da prej razmišlja o svoji istospolnih občutjih kot starejše generacije. Slednje so bile namreč v manjši meri postavljene v družbene kontekste, v katerih je obstajala ideja in vedenje o homoseksualnosti. Gabrijel⁵, eden od starejših udeležencev fokusnih skupin, je na primer pripovedoval, da se sprva ni zavedal negativnih konotacij, ki jih družba pripisuje homoseksualnosti. Šele v prijateljski skupini je iz konteksta razbral, da »biti peder« ne more biti nekaj pozitivnega. Tako v šoli kot v družini o homoseksualnosti ni slišal ničesar.

»Meni ni bilo nič jasno. Takrat sem bil star 15 let. Dokler nisem dobil družbe in se začel družiti z njimi in so govorili pedri gor, pedri dol, pedri levo, pedri desno. Takrat sem že imel neke odnose s fanti. Skupaj smo se igrali intimne igrice. In takrat mi je postalo jasno: verjetno ni preveč dobro, da o tem veliko govoriš in to poudarjaš.« (Gabrijel, 40)

Zaradi tega je potem začel skrivati svoja istospolna nagnjenja. Skrival se je tudi tako, da se je pred prijatelji iz homoseksualcev norčeval in govoril »vice o pedrih«.

Odsotnost relevantnih informacij, ki jih (ne) posredujejo agenti primarne in sekundarne socializacije, prispeva k zakasnelim interpretacijam lastnih občutij kot homoseksualnih. Visoko stereotipizirane podobe o posameznikih, ki ne ustrezajo prej omenjeni binarni spolni matriki, doprinesejo k procesu internalizacije homofobije in posledično sovraštva do samega sebe. Matjaž je tako ob razpravi o nasilju dejal:

»Na začetku, ko si sam s seboj, zaradi vseh zgrešenih informacij, pomanjkanja informacij iz okolja, iz šole, iz družine ... začneš izvajati sam nad sabo zelo hudo obliko nasilja. Četudi bi me pretepli, ne verjamem, da bi bila to tako huda oblika nasilja, kot sem jo sam nad seboj izvajal nekaj let.« (Matjaž, 25)

4. Kriza identitete in odgovori nanjo

Predstave o mogoči istospolni usmerjenosti povzročajo disonanco s prej obstoječo samopodobo in predvsem z večinskimi družbenimi pričakovanji, kar botruje drugi fazi v oblikovanju identitete: krizi identitete. Krizo identitete pa ne povzroča samo spreminjajoča se percepcija samega sebe ter potencialne izkušnje tako heteroseksualnega kot homoseksualnega vedenja, pač pa tudi s homoseksualnostjo povezana stigma in nenazadnje pomanjkljive informacije o (homo)seksualnosti. Naša raziskava je na primer pokazala, da homoseksualnost ni pogosta tema družinskih pogovorov, niti vsebina šolskih kurikulumov. 76% gejev in lezbijk, vključenih v naš vzorec, je namreč potrdilo, da se njihovi starši v času odraščanja in šolanja z njimi niso nič ali zelo malo pogovarjali o homoseksualnosti. Malo se o homoseksualnosti govori tudi pri pouku v osnovnih in srednjih šolah. Nekaj več kot 45% vprašanih je povedalo, da v šoli o homoseksualnosti niso govorili ali pa se tega ne spomnijo. Približno toliko jih pravi, da so o homoseksualnosti v šoli govorili malo. Dostopnost informacij o homoseksualnosti v šoli je seveda pogojena s posameznimi generacijami. Najmlajši pogosteje omenjajo, da so o homoseksualnosti v šoli govorili »kar nekaj« in obratno, starejše generacije poudarjajo, da o homoseksualnosti v šoli ni bilo govora.

Vse to so faktorji, ki prispevajo k poglobljanju ali blažitvi krize identitete. Gre namreč za občutke nemira in negotovosti glede lastnega seksualnega statusa. Tipični od-

govori na krizo identitete so zanikanje homoseksualnih občutij, poskusi popravila (npr. iskanje profesionalne pomoči), izogibanjem tem občutjem in potlačitev seksualnih želja, nasilna potopitev v heteroseksualnost in prevzem biseksualne identitete, lahko pa tudi eskapizem (posameznik poskuša pobegniti pred temi občutki, ki so mu nesprejemljiva, z uživanjem drog in podobno) (Troiden, 1988).

Vivika pravi, da je bilo njeno obdobje skrivanja dolgo. Doma o tem sicer niso razmišljali, zato se tudi ni bala, da bi jo kaj v tej smeri spraševali. Štiri leta je bila v partnerski zvezi s fantom. Sama pa je medtem pregledala vse knjižnice, iskala gradivo in filme o homoseksualnosti in to skrivala v svoji sobi.

»Imela sem občutek, da moram ustreči staršem. Vedno so me veliko spraševali okrog fantov ... Tako daleč sem se pripeljala s tem skrivanjem, da sem padla v resno depresijo. Potem sem skozi to depresijo doma povedala.« (Vivika, 27)

Borut se je ob krizi identitete soočal še s hudimi občutki krivde, ki jih povezuje s svojo vero.

»Imel sem hude občutke krivde zaradi vere. ... Moji starši niso ne vem kako verni, jaz pa sem se v nekem obdobju zelo približal katoliški veri, predvsem pa cerkvi. Takrat sem veliko molil za ozdravitev in intenzivno bral sveto pismo, podčrtoval in si izpisoval. ... Vse imam podčrtano, Sodoma, Gomora. Vse te stvari. Občutil sem hud strah in intenzivno molil, da bi ozdravil. In seveda, imel sem občutek, da sem edini.« (Borut, 30)

Krizo identitete povzroča tudi izkušnja heteroseksualnega in homoseksualnega vedenja, ki povzroča zmedo glede lastne seksualne orientacije. Hkrati so tovrstne izkušnje ob zavedanju stigmatizacije, ki je pripisana homoseksualni želji, pogosto interpretirane v smislu homoseksualnosti kot prehodne faze.

»Jaz sem bila s prvo punco prej, preden sem sploh vedela, kaj pomeni biti lezbijka. Ta zveza se je potem končala prav zaradi tega, ker sem zvedela, kaj pomeni beseda lezbijka. Nakar sem potem imela fanta zelo dolgo časa in sem seveda mislila, da sem ozdravljena tega. Da nisem lezbijka. Ampak na žalost takrat temu ni bilo tako in potem sem dobila naslednjo punco. Takrat je bilo to že definirano, da je to lezbična zveza. To zvezo in splošno usmerjenost sem dve leti skrivala, grozno skrivala pred svojimi starši.« (Eva, 26)

Predvsem lezbijke iz naših fokusnih skupin so pogosto omenjale velik pritisk ožjega socialnega okolja k oblikovanju heteroseksualnih partnerskih zvez. Od njih se je pričakovalo, da imajo fante, zato si ga je Jasmina na primer kar izmislila.

»Vsi so že pri dvanajstih hodili v parih naokrog. Jaz pa sem rekla, da sem na morju srečala nekoga, ki ... že nekaj. Ki živi daleč in nimaš stika z njim.« (Jasmina, 25)

Ko se posameznik sooča z razcepom med občuteno seksualno željo in zunanjo prepovedjo ter stigmatizacijo te želje (in posledično identitete), je soočen z bojaznijo, da bi bila njegova intimna razmišljanja razkrita v družbenih miljejih, v katerih se giba.

Strah pred razkritjem posameznika sili v mimikrijo in izogibanju potencialno nevarnim situacijam. Tomaž je recimo omenjal, da se je instinktivno izogibal pogovorom in situacijam, kjer bi ga lahko kdo vprašal, ali ima punco ali ne.

»Živel sem v internatu, kjer je cimer začel govoriti nekaj na to temo, pa sem šel kar ven. Ali pa sem hotel besede obrniti naokrog, na kaj drugega.« (Tomaž, 31)

Tudi Amalija je svojo istospolno usmerjenost skrbno skrivala, to pa je povzročalo vrsto frustracij.

»Včasih sem bila tako paranoična, da sem mislila, da mi na avtobusu berejo misli. Kar je lahko velik pritisk. Skrivala sem vse, kar sem prebrala.« (Amalija, 26)

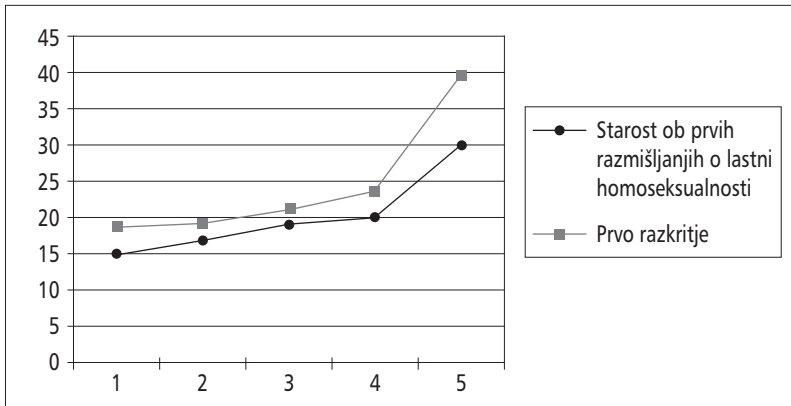
Nekateri so doživljali daljša obdobja krize identitete, ker so poskušali razkorak med željami in pričakovanji razrešiti v prid družbenim pričakovanjem, drugim, predvsem mlajšim, je kriza identitete predstavljala le obdobje, ko so homoseksualnost destigmatizirali in heteronormativnost presegli s tem, da so v ospredje postavili svoja pričakovanja in želje, ki so jih pozitivno ovrednotili in v različnih družbenih miljejih (od medijev do samopomočnih skupin ipd.) našli pozitivno potrditev svojih pričakovanj.

5. Prva razkritja

Družbeno razvrednotenje homoseksualnosti lahko botruje skrivnostnosti, občutkom krivde in podobno, prek tovrstnih izkušenj pa se, ugotavlja Plummer (1996), posameznikova homoseksualnost kristalizira in postane signifikantna. Nezmožnost legitimnega seksualnega izraza povzroča frustracije, te pa pripomorejo k zavlačevanju procesa signifikacije. Šele ko posameznik preseže lastno ponotranjeno homofobijo in homoseksualne občutke začne prevajati v bolj sprejemljive termine, ko destigmatizira to spolno orientacijo in tako normalizira svoje vedenje, je možen prevzem nove identitete, ki predstavlja tretjo stopnjo v razvoju homoseksualne identitete. Ta zdaj postane posameznikova lastna identiteta, s katero se v določenih krogih tudi predstavlja. Zamik med prvimi občutki potencialne homoseksualnosti in vsaj delnim sprejetjem te identitete, ki se izraža v njenem (delnem) razkritju, je večleten. Rezultati naše raziskave kažejo, da gre v povprečju za štiriletni zamik.

Homoseksualna identiteta se torej razvija vzdolž daljšega, večstopenjskega procesa, ki zahteva sprejetje številnih sprememb ali, kot jim pravi Cass (1979), razvojnih točk ter njenih posledic. Potrebna je redefinicija stigmatiziranega koncepta homoseksualnosti, njegovo sprejetje ter asimilacija v posameznikovo predstavo o samem sebi in integracija te identitete v skupek različnih posamezniku lastnih identitet. Tako potekajoča resocializacija potrebuje svojo družbeno potrditev, ki se udejanja prav v procesu razkritja seksualne identitete. V času začetnih razkritij je posameznik za potencialno zavrnitev še posebej ranljiv. Zato se ponavadi, če okoliščine to dopuščajo, razkrije osebi, za katero predvideva, da bo sprejela njegovo spolno usmerjenost.

Geji in lezbijke iz našega vzorca so se v povprečju razkrili pri devetnajstih letih in pol. Medtem ko med spoloma ni razlik, statistično značilne razlike obstajajo med starostnimi skupinami; mlajši respondenti in respondentke zaradi procesa destigmatizacije te spolne prakse (medijska izpostavljenost teme, dostopne informacije na internetu, gejevski in lezbični aktivizem, skupine, namenjene mladim gejem in lezbijkam, zakonska zaščita pred diskriminacijo in podobno) prej razkrivajo svojo spolno usmerjenost kot so jo starejše generacije. Te so bile soočene z več stigmatizacije in nekateri celo s kriminalizacijo homoseksualnosti. Za starejšo generacijo se zdi, kot da ni imela izbire: manifestno heteroseksualno življenje in skrito homoseksualno življenje je bil način življenja, ki je zahteval visoko stopnjo mimikrije. Izstop iz klozeta je bil možen le v ožjih, ponavadi zelo intimnih socialnih krogih. Mlajšim generacijam pa klozet predstavlja prehodno fazo, v času katere destigmatizirajo homoseksualno identiteto.

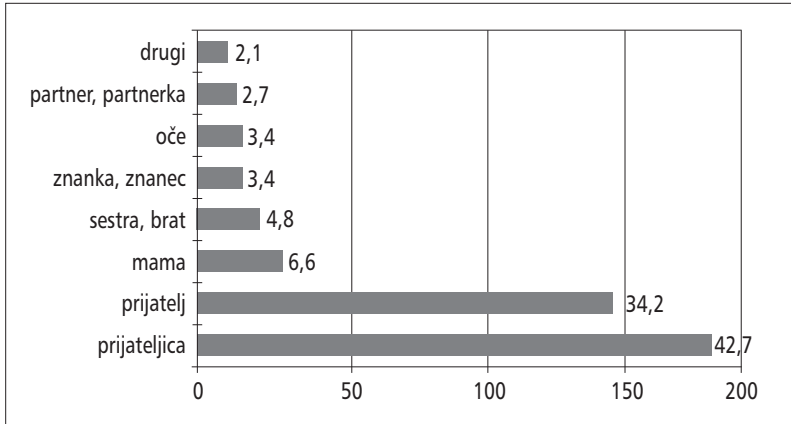

Slika 2: Zamik med prvim razkritjem in prvimi občutji homoseksualnosti

Starost	Povprečje	N	Std. odklon
16 do 20 let	16.27	40	1.60
21 do 25 let	18.31	151	2.15
26 do 30 let	19.74	113	3.12
31 do 40 let	21.22	109	4.64
41 let in več	23.77	26	8.09
Skupaj	19.54	439	4.08

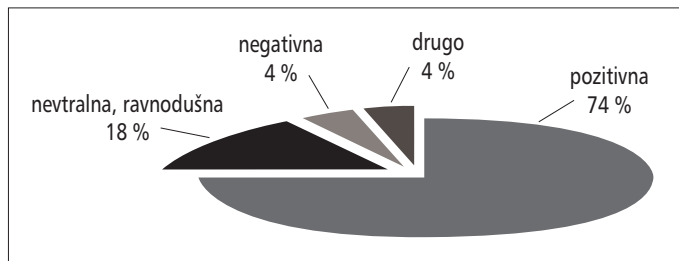
Slika 3: Starost ob prvem razkritju glede na starostne skupine

Kot nazorno kaže spodnja slika, se istospolno usmerjeni najpogosteje, v 77% primerov, najprej razkrijejo svojim prijateljem ali prijateljicam.

Slika 4: Komu ste najprej razkrili svojo spolno usmerjenost?

Geji in lezbijke, vključeni v raziskavo, so le v štirih odstotkih omenjali, da jih je oseba, ki so se ji prvi razkrili, zavrnila ali na njihovo razkritje negativno odreagirala. Reakcija na prvo razkritje je namreč ponavadi pozitivna, to pa moramo v prvi vrsti pripisati natančni in pretehtani osebni odločitvi, pred kom narediti prvo razkritje.

Slika 5: Reakcije oseb na posameznikovo prvo razkritje

Podatek o pozitivnih reakcijah nam pravzaprav največ pove o posameznikovem izoblikovanem občutku, pred kom se lahko razkrije in pred kom ne. Lekcija pričakovane heteroseksualnosti je torej dobro absolvirana v procesu socializacije, hkrati pa so tudi povsem jasne potencialne posledice razkritja v obliki stigmatizacije. Amalija je, tako kot večina, pred prvim razkritjem preverila, kako bi njena prijateljica lahko odreagirala. Ker je ta že imela nekaj prijateljic, ki so lezbijke, je bila gotova, da reakcija ne more biti negativna.

»Kljub vsemu sem se morala napiti, da sem ji lahko to povedala.« (Amalija, 26)

Rok pravi, da se je svoji prijateljici najprej razkril zaradi tega, ker je bila to njegova najboljša prijateljica in takrat skorajda najpomembnejši človek v njegovem življenju.

»Zdelo se mi je najbolj primerno, da povem njej. Bila je moja generacija, kar pomeni, da je bilo njej lažje razložiti, kot kakšnemu starejšemu, ki bi to težje sprejel. Takrat sem vsaj mislil tako.« (Rok, 30)

Razkritje v tem smislu lahko razumemo tudi kot pogoj za nadaljevanje in grajenje določenega prijateljskega odnosa. Skrivanje, ki ga implicira klozet, namreč onemogoča iskrenost na številnih nivojih, pomembnih za gradnjo tovrstnih odnosov. Rok se je razkril zaradi tega, ker je takrat stopal v partnersko zvezo s prvim fantom. Vstop v partnersko zvezo se zdi, kar se tiče razkritja, ključni moment. Geji in lezbijke pogosto zavlačujejo razkritje, predvsem razkritje pred starši, do vstopa v partnersko zvezo. Partnerska zveza namreč marsikomu predstavlja potrditev njegove homoseksualne identitete in tudi ključni cilj v procesu oblikovanja homoseksualne identitete. Razkritje na tej točki je, kot ugotavlja Švab, pomembno tudi zaradi ohranjanja samega partnerstva.

»Vsaj delno razkritje ob vstopu v partnersko zvezo je namreč nujen pogoj za funkcioniranje te zveze, saj skrivanje lahko botruje propadu zveze, sploh v primerih, kjer sta posameznika v očitnem neravnovesju glede razkritja homoseksualnosti. Razlike v stopnji razkritja lahko vplivajo na funkcioniranje partnerske zveze« (Švab, 2005:111).

Geji in lezbijke v partnerstvu hkrati iščejo oporo in argument, da njihova homoseksualna identiteta in želja ni le »faza«. To je tudi čas zaljubljenosti, ki jo v tem smislu lahko razumemo kot efekt pijanosti: internalizirana homofobija in zadržki, ki jih povzročajo družbena pričakovanja, vsaj začasno zgubijo na moči.

»Mami sem povedal takoj, ko sem bil prvič zares zaljubljen. Ampak takrat mi je bilo vseeno, če bi zvedel cel svet, pa če bi me potem takoj naslednjo minuto zažgali. Jaz sem s tistim človekom hotel biti, četudi jutri umrem.« (Jernej, 23)

Kljub prvemu ali prvim razkritjem je dvojno življenje še vedno značilnost tretje stopnje razvoja homoseksualne identitete; posameznik ali posameznica v določenih kontekstih živi svojo pravo spolno identiteto, ki jo v drugih kontekstih zaradi družbene reakcije skriva. Kljub vsemu je to začetek širšega procesa razkritja, ki je končna stopnja v oblikovanju homoseksualne identitete. Vendar je pri tem potrebno omeniti, da gre za proces, ne pa zgolj za linearno napredovanje od prve proti četrti stopnji. Proces razkritja tako nikoli ni zaključen, saj v posameznikovo življenje vedno znova vstopajo novi ljudje in vedno znova je soočen z novimi družbenimi situacijami, ki posameznika s samoumevnostjo heteroseksualnosti postavljajo v klozet, iz katerega lahko izstopa z razkritji. Ključnega pomena za posameznikov proces oblikovanja homoseksualne identitete pa so prav reakcije na prva razkritja. Če so prve reakcije zelo negativne, to lahko prispeva k ponovni vzpostavitvi prejšnjih stopenj skrivanja, strahu in krize identitete. Ob prvih razkritjih so posamezniki namreč praviloma še posebej ranljivi za reakcije ljudi, ki se jim razkrivajo. Huda zavrnitev jih lahko potisne nazaj v klozet.

6. Razkritje pred starši

Eno od emocionalno najbolj napornih razkritij je razkritje pred starši. To je, ugotavlja Markowe (1996), naporno predvsem zaradi tega, ker ogrozi konvencionalna pričakovanja o življenju otroka, ki temeljijo na binarni spolni matriki. Po spolu ločene vloge (in iz tega izhajajoče pričakovanje glede seksualne identitete) so osnovni vidik vseh družinskih odnosov. Razkritje ne ogrozi zgolj omenjene binarne matrike, pač pa tudi starše postavlja v klozet. Razkritje je namreč vedno odnosno, tako kot klozet lahko

obstaja samo v odnosnem razmerju do drugih posameznikov oziroma širše družbe. Dilema razkritja se prenaša na akterje, ki jim je bila informacija o posameznikovi spolni identiteti zaupana. Razkritje postane, če uporabimo izraz Ewe Sedgwick Kosofsky (1993), *okužba*, ki akterje, katerim se posameznik razkrije, pahne v klozet konservativne družbe, s katerim je bil prej soočen posameznik, ki se je razkril. Posameznikova spolna usmerjenost tako ne zadeva več zgolj njega ali nje, pač pa tudi akterja, pred katerim se je razkril in njegov/njen odnos do tega akterja. Starši so tako z otrokovim razkritjem soočeni z isto homofobično družbo, s katero se spopada otrok, in istimi heteronormativnimi pričakovanji s strani širše in daljne okolice glede svojega otroka.

»Moja mama se mene sramuje. Njej je nerodno zame. Če samo pomisli, da bi kdo od mojega širšega kroga vedel, da sem z ženskami, se ji kar v glavi zavrti zaradi sramote. ... Potem, ko sva šli s punco narazen, si je blazno oddahnila. Vidno je uživala v svoji sreči in to mi gre malo na živce. ... Ta sramota se mi zdi najbolj ključen element. Obremenjenost s tem, kaj bo kdo rekel. Pa ji pravim: poslušaj mati, družba si ti pa jaz.«. (Tara, 30)

Več kot polovica anketiranih gejev in lezbijk je omenjala, da vedo ali domnevajo, da njihovi starši o tem niso govorili z nobenim od svojih bližnjih prijateljev, niti z drugimi bližnjimi sorodniki. Zaradi teže heteronormativnih pričakovanj, strahu in sramote ostajajo v klozetu, ki se je vzpostavil z razkritjem njihovega otroka.

»Zdaj, po vseh teh letih, sem opazila, da mama ni naredila coming outa pred nikomer. Da niti eni svoji prijateljici ni povedala zame. Opazila sem, da ji gre že sama beseda strašno težko z jezika.«. (Ksenja, 30)

Kljub vsemu starši včasih poiščejo ljudi v svojem ožjem prijateljskem ali sorodniškem krogu, s katerimi razpravljajo o istospolni usmerjenosti svojih otrok. Na nek način njihovo razkritje, če do njega pride, lahko vzporejamo z razkritjem gejev in lezbijk. Tudi starši preverjajo teren in informacijo zaupajo tistim, za katere presodijo, da jim bodo lahko nudili podporo, ki jo potrebujejo. Zaradi popolne odsotnosti infrastrukture, ki bi staršem gejev in lezbijk nudila strokovno pomoč, informacije in podobno (na primer skupine za samopomoč ipd.) in ob predpostavki, da starši o homoseksualnosti niso nikoli razmišljali in da so do njih prihajale predvsem stigmatizirane informacije, pa da marsikdo izmed teh staršev ne zna uporabljati interneta, kjer so dosegljive informacije, namenjene staršem gejev in lezbijk, se znajdejo v težkih situacijah, ki jih rešujejo na različne načine. Prav ta aspekt razkritja homoseksualne identitete in njenih posledic potrebuje dodatno znanstveno preučevanje.

7. Mama ve, oče ne

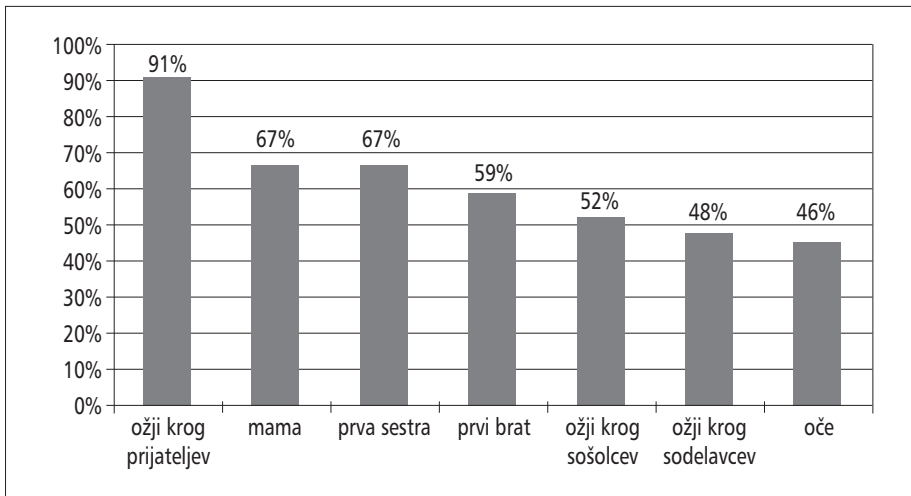
Mnogi so v okviru fokusnih skupin omenjali, da jim je razkritje pred starši predstavljalo glavno katarzo; po razkritju pred starši jim je bilo vseeno, kdo še ve. Igor je sicer svoje prvo razkritje naredil pred prijateljico, a trdi, da je bilo njegovo pravo razkritje pravzaprav tisto pred starši.

»Moj prvi pravi coming out je bil takrat, ko so starši zvedeli. Dejansko so takrat vse bariere odpadle. Od takrat naprej mi je bilo vseeno, ali ve sosed, sosedka, ali sošolec, faks, sodelavci ... Od tam naprej je bilo: to sem jaz, to je moje življenje. ... To je tisti coming out, ko dobiš neko samozavest. Tisto prej pa je bolj olajšanje. Osvobajanje sebe ali kaj

podobnega. Saj je res, da je ta prijateljica prva zvedela, ampak ne morem reči, da sem jaz takrat zaživel kot gej.» (Igor; 27)

Raziskava je pokazala, da se geji in lezbijke v ožjem družinskem kontekstu ponavadi najprej razkrijejo pred svojo mamo ali sestro, šele nato pred očetom ali bratom. Tisti, ki se razkrijejo pred obema staršema, to v povprečju naredijo pri dvajsetem letu starosti, čeprav tudi tu velja zakonitost, da mlajše generacije tudi v družinskem in ožjem sorodniškem miljeju hitreje izstopijo iz klozeta.

Zdi se, da je zadržek ali strah pred razkritjem pred očetom največji. V povprečju pozneje zvedo za sinovo ali hčerkino istospolno usmerjenost, hkrati pa geji in lezbijke pred očetmi redkeje naredijo razkritje v primerjavi z drugimi družinskimi člani in drugimi pomembnimi posamezniki. Spodnja slika kaže, da je največ gejev in lezbijk razkritih pred svojimi najožjimi prijatelji, sledijo mame in prva sestra, nato prvi brat, čisto na koncu pa oče.⁶

Slika 6: Pred kom ste razkriti?

Sklepamo lahko, da k zadržkom pred razkritjem seksualne identitete očetu prispeva vsaj slabša, če ne že neobstoječa komunikacija med otrokom in (odtujenim) očetom. Geje in lezbijke so v fokusnih skupinah pogosto omenjali, da se pred očetom niso razkrili, ker z njim pravzaprav nimajo vzpostavljenega nikakršnega odnosa. Sebastjan pripoveduje, da je že od nekdaj imel bolj odprt odnos z mamo.

»Enostavno sva si bila z mamo vedno bližja kot z očetom, kar pomeni, da sva se lahko dobro pogovorila. Neprimerno več časa sem z njo preživel kot pa z očetom. Ampak nimam nobenih problemov s tem, da me oče ne bi imel rad ali karkoli v tem smislu.« (Sebastjan, 31)

Podobno zgodbo ima tudi Tara.

»Očetu tega nisem šla razlagati zaradi tega, ker z njim nimam odnosa, ker mu tako ali tako nikoli o sebi nisem ničesar razlagala. On o meni pravzaprav pojma nima.« (Tara, 30)

Vendar pa družinske spremembe, ki jih beležimo v zadnjih nekaj desetletjih in so z rahlimi zamiki prisotne tudi v Sloveniji, kažejo trend odmikanja od patriarhalnega modela družine. Gre za pluralizacijo in legitimizacijo različnih oblik družinskega življenja. Glede vloge očeta v družini pa velja izpostaviti predvsem *upadanje očetovske avtoritete* (Švab, 2001). Tako lahko pričakujemo upadanje strahu pred očetom, ko gre za razkritje homoseksualne identitete. Omenjeno tezo vsaj deloma potrjujejo podatki naše raziskave, ki kaže, da se mlajši respondentke in respondenti, ki so odraščali v »postmodernih« družinah, kjer so v manjši meri prisotne patriarhalne družinske konstelacije, pogosteje (in prej) razkrijejo pred obema staršema.

Posameznikovo razkritje pred očetom ni odvisno zgolj od (ne)obstoječega odnosa med očetom in otrokom, pač pa tudi od odnosa med očetom in materjo, ki je najbolj problematičen v primeru patriarhalnih družinskih razmerij. Mama je v patriarhalni družinski konstelaciji namreč stereotipno zadolžena za vzgojo otrok, otrokova istospolna usmerjenost pa je lahko interpretirana kot njena neuspešno opravljena naloga. Veliko staršev v prvi fazi po razkritju namreč obtožuje same sebe, češ da je za otrokovo homoseksualnost kriva napaka v njihovi vzgoji. Mati tako s prepričovitvijo širitve informacije po eni strani želi zaščititi svojega otroka, po drugi strani pa tudi sebe in prekriti svoj »neuspeh«.

»Mamina prva reakcija je bila: samo očetu ne tega povedati. V smislu, ne meni tega narediti. ... On je zelo nasilen človek, psihično nasilen in ona bi dejansko vse posledice nosila. Dejstvo je, da bi bilo grozno, če bi mu povedala.« (Tara, 30)

Kljub omenjenim zadržkom pa očetove reakcije na sinovo ali hčerkino razkritje niso statistično značilno drugačne od reakcij mater. Nekaj več kot 40 odstotkov gejev, ki so se razkrili tako pred očetom kot materjo, je poročalo o negativnih reakcijah s strani obeh staršev. Lezbijke so s strani očetov doživele nekaj manj negativnih reakcij (37%), vendar ti odzivi niso statistično značilno drugačni od reakcij mater.

		prve reakcije mam			prve reakcije očetov		
		negativno %	nevtralnno %	pozitivno %	negativno %	nevtralnno %	pozitivno %
spol	moški	41.2	27.5	31.3	43.2	27.9	28.8
	ženski	36.9	29.7	33.3	37.0	20.5	42.5

Slika 7: Primerjava prvih reakcij mam in očetov na razkritje njihovega otroka

Kljub vsemu so zgornji zaključki lahko zavajajoči, saj o reakcijah očetov in mater na razkritje sklepamo zgolj na osnovi tistega dela respondentk in respondentov, ki so se razkrili pred obema, medtem ko imajo tisti, ki niso razkriti pred očetom, za svoj strah lahko utemeljen razlog. Posameznikovo razkritje pred očetom je namreč odvisno od vrste faktorjev, ne samo od obstoječega ali neobstoječega odnosa med očetom in otrokom.

Iz pripovedi gejev in lezbijk o reakcijah staršev lahko zaključimo, da se starši ob otrokovem razkritju obremenjujejo predvsem s štirimi vprašanji oziroma problemi:

- a. Zakaj je otrok homoseksualen (kar je pogosto povezano z lastnim prevpraševanjem, kjer v procesu vzgoje so naredili napako) in poskusi popravila

»Meni je potem šlo kar na jok. Njemu tudi, ker je bolj čustven človek. ... Najprej je bilo seveda: 'Ali sem jaz kaj narobe naredil?' Pa sem mu rekel, da ne. In potem je bilo zelo hitro rečeno, da se ne bo nič spremenilo. (Gašper, 27)

»Bal se je, da ne bom v družbi sprejet in da mi bo zaradi tega težje. ... Imel je par takih idej, češ, v Ameriki obstajajo klinike, kjer bi se lahko uspešno pozdravil. Rekel sem, da tukaj ni kaj zdraviti. Potem me je zmanjkalo in sem prasnil v jok.« (Patrick, 20)

- b. Kako bo okolica sprejela otrokovo homoseksualnost in kako bo otrok kot homoseksualec živel v tej družbi

»Reakcija je bila histerična. Jokati, kričati ... da ne omenjam, kaj vse je izrekla takrat. ... Ni grozila s tem, da bi me vrгла iz stanovanja. ... Najbolj sem ji zamerila to, da se je ukvarjala z vprašanjem, kaj bodo rekli sosedge. Sem si mislila, kaj te briga, kaj bodo rekli sosedge. Ukvarjaj se s tem, kaj boš ti s svojim odnosom, ne pa s sosedskimi odnosi.« (Barbara, 26)

- c. Strah, da ne bodo dobili potomstva

»Moj oče je ves čas govoril: pa vnučki gor, pa vnučki dol. ... Enkrat sem prišel do njiju in jima razložil. Saj je bilo kruto, ampak ..., da si razjasnimo: 'Jaz zaradi vaju dveh ne bom imel otrok. Če jih bom imel, jih bom imel zaradi sebe, ko bo to meni ustrezalo. Da bom pa živel z žensko, ker je to vajina želja, pa da bodo sosedge zadovoljni ... vama pa povem čisto tako, kruto ali ne kruto - deset, dvajset, morda trideset let bosta še živela, jaz si bom pa celo življenje zafrknil. In si ga ne mislim, ker hočem tako živeti, kot sam želim. In hočem živeti s fantom.' Ko sem jima to povedal, sta potem začela spreminjati razmišljanje. » (Gabrijel, 40)

- č. Homoseksualna spolnost (v primeru gejev predvsem vprašanja glede prakticiranja analnih spolnih odnosov)

»Mene je oče enkrat vprašal v avtu, na kakšen način pa vidva to počneta. Meni je postalo malo vroče. In potem sem mu razložil in je rekel: aha, aha. Ampak vedno je pa potem še to: 'Ampak a res ne bi mogel poskusiti z žensko?'. Pred kratkim mi je celo rekel: 'Ali ne bi ti enkrat v prihodnosti vsaj zaplodil enega otroka, saj bom jaz skrbel zanj in ga financiral.'« (Oskar, 24)

8. Psihično nasilje v ožjem družinskem krogu

Razkritje pred starši se zdi stvar zasebnosti in zato najpogosteje psihično nasilje, včasih pa tudi fizično s strani staršev do svojih otrok ostaja utišano, nevidno in v širši družbi neprepoznano. Prvi odzivi na posameznikovo razkritje v družini so namreč pogosto povezani z različnimi oblikami psihičnega nasilja, pa naj gre za čustveno izsiljevanje, posmehovanje ali prekinitev komunikacije. Nancy Duncan (1996) piše, da homofobijo pravzaprav lahko enačimo s strahom *iti domov*, saj je dom prostor patriarhalnega in heteroseksističnega izvajanja moči in regulatornih praks.

Jasmina prvi, da se je ob razkritju zavedala, da starši potrebujejo nekaj časa, da se soočijo z novo informacijo, tako kot je tudi sama potrebovala nekaj časa, da se je soočila s svojo homoseksualnostjo. Prav zaradi tega je lažje prenašala poskuse in izsiljevanje njene mame, da bi 'postala heteroseksualna'.

»Moja mama je rekla za prvo punco, ki sem jo pripeljala domov, da je zelo v redu punca in da ji je v redu, da se druživa. 'Ampak ne vidim vaju kot par. Čakam, da bosta prišla dva fanta in bo vsak odpeljal svojo.« (Jasmina, 25)

Tudi Monikina mama sprva ni priznavala Monikinega lezbištva.

»Ko sem ji povedala, je bila njena reakcija: 'Ali si prepričana? Tudi sama imam prijateljice, s katerimi se dobro razumem, ampak kaj več pa ne.' Potem je to trajalo kakšno leto, dve. Na vsake toliko časa kakšni pogovori, da to ni naravno, pa niti ne z nekim prepričevanjem, ampak samo tako, nesprejemanje.« (Monika, 26)

Tara pravi, da se z razkritjem pred starši ni obremenjevala, preden ni vstopila v lezbično zvezo. Svoji materi je povedala, ko se je odločila s svojo punco preseliti v skupno stanovanje.

»Bila je čisto iz sebe. Groza in katastrofa. Da je 28 let imela hči in da je zdaj nima več. ... Najprej je rekla: 'Daj še enkrat razmisli, ali se res želiš z njo vseliti skupaj.' ... Nakar sem ji naslednji dan še enkrat isto povedala, da če se okrog obrne, da se ne bo nič spremenilo. Da naj to požre. Takrat je dobila histerični napad. ... Pol ure je nekontrolirano kričala name in zmetala vame vso primitivnost, za katero sploh nisem vedela, da jo premore. Vso hlevsko terminologijo, vse. To je bila zares zanimiva življenjska izkušnja. ... Če ne bi s tem prišla ven, bi bila še danes prepričana, da je moja mati pravzaprav bolj ali manj razumna oseba. ... Takrat mi je potegnilo, da si nisva nič dolžni, čeprav nezavedno to počneš, da hočeš s starši polagati račune.« (Tara, 30)

Tovrstni odzivi, piše Sedgwick (1991), kažejo na to, kako problematičen je sam koncept homoseksualne identitete in s kakšno intenzivnostjo se mu družba upira. Razumevanje homoseksualnosti kot faze, kot »neresne« identitete, nakazuje, kako je avtoriteta nad definiranjem te identitete oddaljena od samega subjekta – od geja oziroma lezbijke.

»Na začetku je to kar dobro sprejela, tudi moja punco. Ampak še vedno je poskušala: 'Pa daj poskusi s kakšnim fantom!' Potem sem ji lepo rekla, da naj kar ona poskusi s kakšno punco, pa bo videla, kako bo. Po tem se je umirila in je nehala, ampak pred tem je bilo pa kakšne tri mesece grozno.« (Amalija, 26)

V primeru razkritja in z njim povezanega psihičnega nasilja v družini lahko vzpostavimo vzporednico z nasiljem moških do žensk v zasebni sferi, kar so pogosto tematizirale feministične avtorice; tako kot je imel moški v odnosu do svoje žene ekonomske in druge resurse in je zato lahko avtonomno kontroliral zasebno sfero, tako so v primeru razkritja v družini v poziciji moči starši, saj so zasebni odnosi (otrok-starš) hkrati tudi odnosi moči. Čeprav se geji in lezbijke pred starši v povprečju razkrijejo okrog 20. leta starosti, takrat običajno še nimajo dovolj resursov za samostojno življenje, zato so toliko bolj ranljivi za nasilje staršev, še posebej, ker tovrstno nasilje ni prepoznano in država, ki sicer lahko intervenira v privatno sfero, tu ostaja tiha in nezainteresirana. Zdi se, kot da si starši vzamejo pravico s psihičnim in drugačnim nasiljem poskušati spremeniti otrokovo spolno usmerjenost. Starši otrokovo homoseksualnost tako lahko razumejo zgolj kot 'fazo', ki jo poskušajo na različne načine (čustveno izsiljevanje, grožnje, fizično obračunavanje, prekinitve komunikacije ipd.) čim prej zaključiti, ali pa v zvezi s tem postavljajo različne zahteve (»ali se boš spremenil, ali pa ne hodi več domov«). Binarno nasprotje med javnostjo in zasebnostjo je tu v funkciji kontrole seksualnosti v smislu naturaliziranih heteroseksualnih norm v družini kot primarnem prostoru zasebnosti.

9. Pomiritev in prozorni klozet

Prve reakcije s strani staršev se čez čas praviloma transformirajo v pomiritev. Kljub visokemu deležu prvih negativnih reakcij na razkritje s strani staršev, te dolgoročno bistveno ne vplivajo negativno na odnos med starši in njihovimi istospolno usmerjenimi sinovi in hčerkami. Geji in lezbijke, ki so bili vključeni v našo raziskavo, so v nekaj več kot 3% primerov ocenili, da se je njihov odnos z mamo in/ali očetom po razkritju poslabšal in so se zaradi tega odtujili drug od drugega. Pri večini pa prvim šokom sledi pomiritev. Takrat homoseksualnost ponavadi, ne pa nujno, zdrsnje v kontekste družinske skrivnosti. Dejstvo o posameznikovi istospolni usmerjenosti je 'vzeto na znanje', razpravam na to temo pa se v družinskem krogu praviloma izogibajo. V tem smislu razkritje ni zgolj, kot pravi Peter Davies, »obogatitev z novo informacijo«, pač pa je razkritje »neprestan boj s tistimi, ki po eni strani sprejmejo razkritje, po drugi strani pa zavrnejo njegove implikacije.« (Davies, 1992:80)

Že razkrit posameznik je tako lahko ponovno potisnjen v nekakšen *prozoren klozet*: od njega se pričakuje, da zavoljo miru v družini ne načenja te teme, na družinska slavlja ne vodi svojega partnerja in podobno.

»Mama mi sicer pravi, naj povabim kolege in prijatelje. Ampak ko jaz koga pripeljem, ki je meni blizu, ki je moj fant, pri njej pride do blokade. Potem jo kar vidim, kako ne more dihati. Zato tega raje ne počnem, ker živim še doma. Pri nas doma je pro forma, da sem gej, ampak kaj več kot to pa ne. O tem se ne pogovarjamo. Boljše je, da ne omenjam. ... Nekajkrat sem poskušal, pa je prišlo do emocij, do joka, do prepira, do dokazovanja, kaj ja, kaj ne.« (Igor, 27)

Tudi Borut je poskušal po razkritju s starši vzpostavljati komunikacijo o homoseksualnosti in z njo povezanimi vprašanji, vendar je vedno naletel na negativne reakcije.

»Večkrat sem izrazil željo po tem, recimo tako, da sem pokazal kakšen članek. ... Mama tako na hitro pogleda in nič ne reče, potem dam očetu in pogleda stran. Mu dam še malo bližje in noče niti pogledati. Potem pa mama začne kričati, kaj zdaj silim to. Pač, naj ne silim, da se o tem pač nočemo pogovarjati. Ni eksplicitno rekla, o tem se nočemo pogovarjati, ampak naj ne silim s temi temami. Zdaj vsake toliko časa lansiram, ampak ni reakcij. Mama včasih reče, kako težko je zdaj, ko ve, kaj sem, kar sem.« (Borut, 30)

Nekoliko drugače je v ožjih prijateljskih miljejih. Za te se zdi, da so najbolj odprti za posameznikovo razkritje. Največjo mero sprejemanja in najvišjo stopnjo pozitivnih reakcij na razkritje se zgodi v odnosu do najožjih prijateljev. Ti v nekaj več kot 90% primerov pozitivno odreagirajo na razkritje njihovega prijatelja ali prijateljice. Le v 1% primerov se je prijateljski odnos zaradi razkritja poslabšal ali odtujil.

		prve reakcije prijateljev			Skupaj	
		negativno	nevtralno	pozitivno		
Spol	moški	% glede na spol	1.1	6.7	92.2	100.0
	ženski	% glede na spol	2.0	6.7	90.5	100.0
Skupaj		% glede na spol	1.4	6.9	91.6	100.0

Slika 8: Prve reakcije na razkritje s strani ožjih prijateljev

Kot smo omenjali že prej, je 91% gejev in lezbijk iz našega vzorca razkritih pred ožjimi prijatelji. Čeprav se zdi tovrstno razmerje dobro, optiko te statistike lahko obrnemo naokrog: skoraj deset odstotkov gejev in lezbijk se v ožjih prijateljskih miljejih, ki naj bi temeljili na medsebojnem zaupanju, ne počuti dovolj varne, da bi s svojimi prijatelji lahko razpravljali o tem pomembnem delu svojega življenja.

Razkritje seksualne identitete je namreč lahko razlog za prekinitev prijateljskega ali kakšnega drugačnega odnosa. 18% vprašanih je poročalo o takšni izkušnji; zaradi njihovega razkritja se je prekinil odnos z dotično osebo.

Gabrijel je na primer zaradi razkritja zgubil kar nekaj svojih prejšnjih kolegov.

»Takrat, ko sem javno oznanil, da hočem biti s tem fantom, me je pol prijatelj pustilo. O meni so začeli govoriti take stvari, da ne moreš verjeti. ... Da se jim gabim, ker sem s tipom in da se jim gabim, ker imam kup spolnih bolezni. ... Nekdo me je vprašal: 'Ti, a imaš res aids?' ... Ampak potem sem bil srečen, da so odšli. Ker to so ljudje, ki jih ne potrebuješ v življenju.« (Gabrijel, 40)

Podobno izkušnjo je doživel tudi pri sosedu, ko je ta zvedela, da je njegov prijatelj pravzaprav njegov fant.

»Od takrat se ne pogovarja več z mano. Niti me ne pozdravi. ... To me po svoje boli. Štirideset let živimo skupaj, zdaj, ko je ugotovila, da je to moj fant, je pa debate konec.« (Gabrijel, 40)

Zanimivo je, da se po eni strani prijateljska skupina zdi najbolj varen prostor za razkritje, hkrati pa je največji delež tistih, ki so prekinili odnos z gejem ali lezbijko zaradi njihovega razkritja, prav med prijatelji, saj so med prekinjenimi odnosi zaradi razkritja v več kot polovici primerov prijateljski odnosi.

10. Zaključek

Steven Seidman (2002) v svoji študiji klozeta v Ameriki postavlja tezo, da je za mlade generacije gejev in lezbijk značilno, da svoje življenje organizirajo izven klozeta, ki je bil še pred desetimi leti nujni sestavni del vsakdanjega življenja homoseksualcev. Na osnovi naših rezultatov Seidmanovo tezo lahko le delno potrdimo. Potrebno je namreč poudariti, da geji in lezbijke v Sloveniji (in verjetno tudi drugod po zahodni Evropi) danes svojega življenja ne organizirajo izven klozeta na vseh nivojih družbene realnosti. Klozet zgublja pomembnost predvsem v prijateljskih in v ožjih družinskih socialnih miljejih, čeprav ob tem ne smemo spregledati fenomena, ki smo ga poimenovali *prozorni klozet*. V nekaterih drugih družbenih kontekstih pa klozet ostaja družbena struktura zatiranja gejev in lezbijk. Na osnovi naše raziskave lahko trdimo, da sta dva družbena konteksta, kjer klozet kot odziv na heteronormativnost ohranja svojo moč *javni prostor* in *delovno mesto*. Med zaposlenimi geji in lezbijkami, vključenimi v našo raziskavo, skoraj vsak drugi skriva svojo usmerjenost na delovnem mestu. Čeprav naša zakonodaja⁷ prepoveduje postavljanje delojemalca v neenakopraven položaj zaradi njegove spolne usmerjenosti, delovno mesto še vedno ne predstavlja dovolj varnega mesta za razkritje, saj geji in lezbijke v izogib šikaniranju, žaljenju in morda celo izgubi službe raje ostajajo v klozetu.⁸ Na podoben način tudi javni prostor ohranja svojo heteroseksualno

predpostavko, saj ulica ni seksualno nevtralna, pač pa heteroseksualizirana. Z vsakim fizičnim ali drugačnim napadom na izraze homoseksualnosti na ulici se heteroseksualizacija ulice ponovno vzpostavlja. 53% respondentov in respondent iz naše raziskave je zaradi svoje spolne usmerjenosti že doživelo različne oblike nasilja, najpogosteje na javnem prostoru, kjer izstop iz klozeta (na primer držanje za roke s svojim istospolnim partnerjem) lahko izzove hude reakcije neznancev. Ti so tudi najpogostejši povzročitelji nasilja.

Tisti, ki so že doživeli nasilje, so bili najpogosteje, v 91% primerov, izpostavljeni psihičnemu nasilju (šikaniranje, posmehovanje, žaljenje in podobno), sledi fizično nasilje (24%) in spolno nasilje (6%). Med konkretnimi oblikami nasilja, ki so jih omenjali respondentke in respondenti, naj omenimo predvsem različne oblike žaljenja, tako na ulici kot doma in v šoli. "Sosedje so mi v poštni nabiralnik metali slike nagih moških", "na balkon so mi metali jajca", "na šolskem stranišču je bila napisana moja številka s pripisom: ponujam anus", "slekli so se in vpili: pofafaj mi kurca, peder" – to je le nekaj konkretnih oblik nasilja, ki so ga v odprtih vprašanjih o nasilju omenjali anketiranci. Žaljenje (v obliki obmetavanja z žaljivkami "peder", "lezba" in podobno) je pogosto povezano tudi z grožnjami po fizičnem obračunavanju. Nekaj anketirancev in anketirank je omenjalo, da so jih starši zaradi razkritja vrgli iz stanovanja ali jih pretepli. Eden od respondentov je omenjal, da znanec zaradi njegove spolne usmerjenost ni hotel z njim deliti sobe v študentskem domu. Respondentke in respondenti so omenjali tudi pošiljanje k psihiatru, tako s strani staršev kot tudi drugih javnih oseb (npr. zdravnikov). Javno izražanje čustev (držanje za roko, poljubljanje) je ravno tako deležno nasilnih reakcij. Anketiranci in anketiranke so omenjali, da so ljudje vanje metali kamenje, za njimi vpili „prekleti peder“ ali „lezbe“, jih zaradi tega nagnali iz lokala in podobno. Primerljive izkušnje nasilja, o katerih so govorili udeleženci in udeleženke fokusnih skupin, govorijo o nujnosti senzibilizacije najširše javnosti za vprašanje homoseksualnosti. Vse dotlej bodo antidiskriminacijski zakoni, ki jih je Slovenija na tem področju sprejela, le mrtva črka na papirju.

Opombe

1. Pričujoči članek je rezultat raziskovanja v okviru ciljno-raziskovalnega projekta »Družinski in socialni konteksti življenja istospolno usmerjenih v Sloveniji«, ki je bil izveden na Mirovnem inštitutu v obdobju 2002-2004. Nosilka projekta je bila doc. dr. Alenka Švab, financerja Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport ter Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve ter sofinancer Open Society Institute New York.
2. Klozet (ang. *closet*) je nižje pogovorna oblika besede stranišče, v metaforičnem smislu pa namiguje na prostor, kjer je posameznik skrit pred svetom. Razkritje (ang. *coming out (of the closet)*) pomeni izhod iz klozeta in prenehanje skrivanja svoje istospolne usmerjenosti (Glej Kuhar, 2001).
3. Nekaj o tej problematiki v povezavi z raziskovanje gejev in lezbijk glej v Švab, Alenka in Roman Kuhar (2004): Vsakdanje življenje lezbijk in gejev : Preliminarna analiza, Mirovni inštitut, Ljubljana. Dosegljivo tudi na internetu na naslovu <http://www.mirovni-institut.si/glb>

4. Za pregled različnih teorij in modelov oblikovanja homoseksualne identitete glej Kuhar, Roman (2001): *Mi, drugi (Oblikovanje in razkritje homoseksualne identitete)*, Škuc, Ljubljana, str. 138-209.
5. Izjave udeležencev in udeleženk fokusnih skupin smo iz pogovornega jezika prevedli v knjižno slovenščino, pri tem pa pazili, da se pomen in različni odtenki izjav niso spremenili. Vsa imena, ki jih omenjamo, so izmišljena. Pri tem uporabljamo izmišljena imena, ki so si jih v procesu izvajanja fokusnih skupin geji in lezbijke izbrali sami. Ime smo spremenili le pri dveh udeleženkah fokusa, ker je ena od njih uporabila svoje pravo ime, druga pa ime, ki si ga je pred njo izbrala že druga udeleženka. Številka ob imenu na koncu citatov pomeni starost udeleženca ali udeleženke fokusnih skupin.
6. V vprašalniku smo ločili med prvo, drugo, tretjo itd. sestro in bratom, ker smo predvidevali, da so možne situacije, kjer ena od sester anketiranke ali anketiranke ve za njegovo ali njeno spolno usmerjenost, druga pa ne. Pri tem prve sestre ali prvega brata ne smemo nujno razumeti kot najstarejše sestre ali najstarejšega brata, saj so anketiranci sami določili, kdo jim predstavlja prvo, drugo ali tretjo sestro oziroma brata. Prva sestra torej pomeni eno od sester ali edino sestro.
7. Glej ZDR (Zakon o delovnih razmerjih), <http://objave.uradni-list.si/bazeul/URED/2002/042/B/5220062270.htm> (26. april 2004)
8. Glej več o položaju gejev in lezbijk na delovnem področju in v šoli v Švab, Alenka in Roman Kuhar (2004): *Vsakdanje življenje lezbijk in gejev : Preliminarna analiza*, Mirovni inštitut, Ljubljana. Dosegljivo tudi na internetu na naslovu <http://www.mirovni-institut.si/glb>

Reference

- Cass, Vivienne (1979): "Homosexual Identity Formation: A Theoretical Model", *Journal of Homosexuality*, 4, str. 219-235.
- Dank, Barry M. (1971): "Coming Out in the Gay World", *Psychiatry*, 34, str. 60-77.
- Davis, Peter (1992): "The Role of Disclosure in Coming out among gay men". V: Plummer, Ken (ur.): *Modern homosexualities: Fragments of Lesbian and Gay Experience*, Routledge, London in New York, str. 75.83.
- Duncan, Nancy (1996): »Renegotiating Gender and Sexuality in Public and Private Space.« V: Nancy Duncan (ur.): *Body Space: Destabilizing Geographies of Gender and Sexuality*, Routledge, London in New York, str. 127-145.
- Goffman, Ervin (1968): *Stigma*, Penguin Books, New York.
- Hennessy, Rosemary (1995): »Queer visibility in commodity culture.« V: Nicholson, Linda in Steven Seidman (urs.): *Social Postmodernism: Beyond Identity Politics*, Cambridge University Press, New York, str. 142-183.
- Kuhar, Roman (2001): *Mi, drugi (Oblikovanje in razkritje homoseksualne identitete)*, Škuc, Ljubljana.
- Markowe, Laura A. (1996): *Redefining the Self (Coming out as a Lesbian)*, Polity Press, Cambridge.
- Plummer, Ken (1996): »Symbolic Interactionism and the Forms of Homosexuality.« V: Steven Seidman (ur.): *Queer Theory / Sociology*, Blackwell, Oxford.
- Plummer, Kenneth (1996a): »Intimate Citizenship and the Culture of Sexual Story Telling.« V: Weeks, Jeffrey in Janet Holland (urs.) (1996): *Sexual Cultures (Communities, Values and*

- Intimacy), St. Martin's Press, New York, str. 34-52.
- Richardson, Diane (2000): Rethinking Sexuality, Sage, London.
- Sedgwick, Eve Kosofsky (1993): »Epistemology of the Closet«. V: Henry Abelove, Michele Aina Barale in David M. Halperin (urs.): The Lesbian and Gay Studies Reader, Routledge, New York.
- Seidman, Steven (2002): Beyond the Closet: The Transformation of Gay and Lesbian Life, Routledge, New York in London.
- Švab, Alenka (2001): Družina: od modernosti k postmodernosti, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Švab, Alenka (2005): »Sprejeti med prijatelji, zavrnjeni v družbi - istospolna partnerstva v Sloveniji«. V: Družboslovne razprave, Vol. XXI, št. 49, str. 107-122.
- Troiden, Richard (1998): "A Model of Homosexual Identity Formation". V: Peter M. Nardi in Beth E. Schneider (ur.): Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies, Routledge, London, str. 261-278.

Avtorjev naslov:

dr. Roman Kuhar, raziskovalec
Mirovni inštitut, Metelkova ulica 6,
1000, Ljubljana
email: roman.kuhar@mirovni-institut.si .

*Prejeto oktobra 2004, sprejeto za objavo julija 2005.
Članek je po mnenju uredništva uvrščen v kategorijo
izvirni znanstveni članek s kvalitativno in kvantitativno argumentacijo.*